

Δημήτρης Τζουβάνος

Η κρίση της Αριστεράς και οι προσεγγίσεις της στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Η κρίση ταυτότητας της ελληνικής αριστεράς συνδέεται τόσο με την κρίση και τις εξελίξεις της ταξικής πάλης παγκόσμια, αλλά συνδέεται ειδικότερα και με τις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις στη χώρα μας. Αν η αριστερά δε μπορεί να υπάρξει και να διαμορφωθεί παρά στο πλαίσιο της ταξικής πάλης, αυτό σημαίνει πως η αριστερά δε μπορεί να υπάρξει και να διαμορφωθεί παρά στη σχέση που πραγματοποιεί με τις διαδικασίες κοινωνικής αμφισβήτησης. Το ριζοσπαστικό κίνημα στην Ελλάδα, και το ΠΑΣΟΚ σαν το πιο σημαντικό κρυσταλλωμένο - διαμορφώσιμο τμήμα του, αποτέλεσαν κι αποτελούν έτσι κι αλλιώς παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής αριστεράς.

Η χειραφετημένη συμμετοχή στη διαδικασία αυτής της διαμόρφωσης προβάλλει σήμερα σα βασικός κι αναγκαίος όρος ανάπτυξης της αριστεράς. Μια διπλή οριοθέτηση πρέπει κατ' αρχήν να χαρακτηρίσει τη χειραφετημένη αυτή συμμετοχή. Η οριοθέτηση απ' τον ασύνειδο ή ηττοπαθή ετεροπροσδιορισμό απ' την κυρίαρχη μορφή του ριζοσπαστικού κινήματος (ή τη συγκυριακή ηγεμονία του) και η οριοθέτηση απ' όποιον μεταφυσικό «ιδανικό» αριστερό αυτοπροσδιορισμό. Μ' άλλα λόγια, η κρίση ταυτότητας της αριστεράς πρέπαι ν' αντιμετωπιστεί τόσο σαν κρίση της πολιτικής της ουσίας, όσο και σαν κρίση μιας πολιτικής που ουσιαστικά παράκαμπτει το ριζοσπαστικό κίνημα.

Αφορισμοί και παλινωδίες

Η έντονη μαζική ριζοσπαστικοποίηση κι η ανασύνταξη του αριστερού κινήματος που σημειώθηκε στη διάρκεια της δικτατορίας και τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια, χαρακτηρίστηκε από τη διαμόρφωση μιας πολιτικής αριστεράς εξαιρετικά πολύμορφης και σχηματοποιημένης. Στη βάση μιας τέτοιας εξέλιξης βρίσκονταν οι κοινωνικοί κι ιστορικοί όροι του κινήματος, που καθόριζαν τόσο αυτήν την πολυμορφία και σχηματοποίηση, όσο και τα κοινά χαρακτηριστικά των πολιτικών σχηματισμών κι ομάδων. Πολλά απ' τα κοινά χαρακτηριστικά των τμημάτων της αριστεράς στάθηκαν σε μεγάλω βαθμό υπεύθυνα για την κρίση που ακολούθησε την πρώτη φάση της ανασύνταξης. Η κοινωνική σύνθεση της αριστεράς συνοψίζει μια ομάδα χαρακτηριστικών της. Η ιδεολογοπολιτική της συγκρότηση αφορά επίσης μερικά βασικά της χαρακτηριστικά. Ανάμεσα στα τελευταία πρέπει να επισημανθεί η ιδεολογική ανετοιμότητα κι ανεπάρκεια της αριστεράς μπροστά στα καθήκοντα της συγκυρίας, συνδεμένης και με την κρίση της θεωρίας του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και με την κρίση των πρότυπων του.

Το βασικό στοιχείο πολιτικής, που αποτέλεσε το πεδίο εξέλιξης της κρίσης της αριστεράς, και που ταυτόχρονα κατέδειξε το μέγεθος της ιδεολογικής της ανεπάρκειας, σαν κύριο συντελεστή της, υπήρξε η σχέση που η αριστερά διαμόρφωσε με το ριζοσπαστικό κίνημα. Χωρίς να ξεετάσουμε εδώ διεξοδικά αυτή τη σχέση, θα συνοψίσουμε την αντιμετώπιση της αριστεράς απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, στον κατά κοινή κι αναγκαστική παραδοχή κύριο κορμό του ελληνικού ριζοσπαστικού κινήματος.

Το ΚΚΕ αντιμετώπισε το ΠΑΣΟΚ σαν το μικροαστικό κόμμα, που όφειλε να υποστεί τους τριτοδιεθνιστικούς αφορισμούς κι εναγκαλισμούς μαζί, του αυτόκλητου και δικαιωματικού ηγεμόνα του λαϊκού κινήματος, του «κόμματος της εργατικής τάξης». Η αντιπαράθεση της «ορθοδοξίας» απέναντι στη «σοσιαλθολούρα», η παραποίηση και η εύκολη «συντριβή» πολλών θέσεων του ΠΑΣΟΚ, η πρακτική της έρπουσας συκοφαντίας και του δικαιωματικού καπελώματος, δεν το εμπόδισαν βέβαια, να εγκαλεί σε μια ενότητα, που για τον εξευτελισμό του περιεχόμενου της είναι το ΚΚΕ ο βασικός υπεύθυνος. Το ΚΚΕ με αξιοσημείωτη συνέπεια υπονόμωσε κάθε διαδικασία ιδεολογοπολιτικής ανάπτυξης του ριζοσπαστικού κινήματος και στους μαζικούς χώρους και στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ, υποτάσσοντας κάθε σχετική του παρέμβαση στην προοπτική του κομματικού - γραφειοκρατικού ελέγχου του.

Το μόνιμο αίτημα της ηγεμονίας του ΚΚΕ στο «αντικρατικομονοπωλιακό μέτωπο», δεν εκφράστηκε όμως μόνο μέσα απ' τους αφορισμούς και την υπονόμηση του ριζοσπαστικού κινήματος τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια. Τα τελευταία χρόνια και ιδίως μετά την κυβερνητική αλλαγή, η κριτική του ΚΚΕ απέναντι στο ΠΑΣΟΚ είναι αποκλειστικά η κριτική του παραγκωνισμού του. Στηρίζοντας αποφασιστικά την κυβερνητική πολιτική σ' όλες τις προσπάθειες της για τον έλεγχο της ανάπτυξης του κινήματος, αλλά και ξαφνιασμένο απ' την ικανότητα της κυβερνητικής διαχείρισης να ξεπερνά και να ενσωματώνει τα «επαναστατικά» του αιτήματα, προσπαθεί μέσα απ' την παραπαίουσα κριτική του να διασώσει την ταυτότητα του «εγγυητή της πραγματικής αλλαγής» και να αρθρώσει το αίτημα της συμμετοχής του στην κυβερνητική διαχείριση.

Το ΚΚΕεσ. αντιμετώπισε το ΠΑΣΟΚ επίσης σαν το μικροαστικό κόμμα που

αντιπροσώπευε τον «πολιτικό» κίνδυνο απέναντι στην ευρωκομμουνιστική ανανέωση -τον «ιδεολογικό» κίνδυνο αντιπροσώπευε το ΚΚΕ. Η αγωνία της επιβίωσης του ΚΚΕεσ. κι ο φόβος της σύνθλιψης ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ, όρισαν μια στάση απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, πολύ διαφορετική απ' αυτή που οι διακηρύξεις του επεφύλασσαν στο ριζοσπαστικό κίνημα σα διαδικασία και παράγοντα της κομμουνιστικής «ανανέωσης». Η κριτική του ΚΚΕεσ. απέναντι στο ΠΑΣΟΚ κυριαρχήθηκε απ' την καταγγελία των μεγαλοστομιών του, σ' αντιπαράβολή με την «ήπια» ευρωκομμουνιστική εκδοχή του, κι απ' την καταγγελία του αρχηγισμού του σ' αντιπαράβολή με τον (αμφισβητήσιμο) δημοκρατισμό του ΚΚΕεσ. Η κριτική, όμως, αυτή δεν εμπόδισε το ΚΚΕεσ. να δώσει τη στήριξη του στο ΠΑΣΟΚ. Η στήριξη αυτή αφορούσε μέχρι τελευταία, την αντιμετώπιση του από «βορρά» κινδύνου, την αμυνά του δηλαδή απέναντι στο ΚΚΕ. Ήδη το ΚΚΕεσ. έχει απαλλοτριώσει πλήρως την πολιτική του υπέρ της στήριξης της κυβερνητικής πολιτικής, σε μια σπασμοδική - καιροσκοπική προσπάθεια να διασωθεί, καταφεύγοντας στους κόλπους του ρεύματος της συγκυρίας. Δε λείπουν βέβαια στο εσωτερικό του ΚΚΕεσ. οι έντονες αντιδράσεις στην πολιτική ουράς της κυβέρνησης, που υιοθετήθηκε. Αλλά πάντα στο ΚΚΕεσ. συνυπήρχαν οι «φιλοπασοκικές» και «αντιπασοκικές» απόψεις, εναλλασσόμενες στο προσκήνιο. Το στοιχείο άλλωστε αυτό είναι και χαρακτηριστικό του ετεροπροσδιορισμού του ΚΚΕεσ. του οποίου η ενότητα στηρίζεται στο φόβο της εξαφάνισης της «ανανέωσης».

Η εξωκοινοβουλευτική αριστερά, είτε αυτή που θεώρησε το ΠΑΣΟΚ φορέα του ριζοσπαστικού μικροαστισμού, είτε αυτή που το θεώρησε σα μια νέα πολιτική έκφραση της μεγαλοαστικής τάξης, ξεπέρασε πολλές φορές τον εαυτό της μέχρι πρόσφατα, σε αφορισμούς ενάντια του. Σήμερα ένα τμήμα της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς -αυτής που με κάποια ομαδική ή ατομική πολιτική δράση δικαιούται το χαρακτηρισμό κι όχι της αεί μαρξολογούσας κι ιδιωτεύουσας- πραγματώνει μια πολιτική στάση με κεντρικό άξονα τον αφορισμό του ΠΑΣΟΚ. Αυτό το τμήμα αναπαράγοντας με συνέπεια τα αδιέξοδα του στο ζήτημα αυτό, αποτελεί παράλληλα χώρο απ' όπου μπορεί να εκπορευτεί κάποια συμβολή στην έξοδο της αριστεράς απ' την κρίση. Γιατί μ' όλες τις τεράστιες αδυναμίες και τα όρια του τμήματος αυτού, υπάρχουν και χειρότερα.

Τα χειρότερα εκπροσωπούνται από ένα άλλο τμήμα της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Αυτό που θορυβώδεια αντιπασοκικό ως πρόσφατα, επεχείρησε την ατομική έξοδο απ' την κρίση μεταστεγάζοντας το αδιέξοδο του στην πολιτική της κυβερνητικής υποστήριξης. Το τμήμα αυτό, ατομικές κύρια αλλά πολυπληθείς περιπτώσεις, έκφρασε με τη στάση του την εισβολή της «χιονοστιβάδας του ΠΑΣΟΚ» στο χώρο της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, τα όρια της αντίστασης που αυτή παρουσιάζει σε τέτοιου είδους «μικροαστικές» ή «μεγαλοαστικές» εισβολές και το συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο οι κρίσεις δεν καταλήγουν αναγκαστικά στη χειραφέτηση, αλλά και στη συνθηκολόγηση. Γίναμε συχνά μάρτυρες των συναλλακτικών, απολογητικών, επανεκτιμητικών ή σιωπηρών διαδικασιών που περιέγραψαν αυτή τη συνθηκολόγηση.

Είναι νομίζουμε φανερό, πως με τον ένα ή τον άλλο τρόπο η αριστερά καθορίστηκε στην εξέλιξη της σημαντικά απ' το ΠΑΣΟΚ. Αλλωστε αυτό δε θα μπορούσε παρα να συμβεί. Το πραγματικό ζήτημα, το τι είδους εξέλιξη στην αριστερά καθορίζει το ΠΑΣΟΚ, αφορά την επίγνωση από μέρους της των πραγματικών διαστάσεων αυτού του καθορισμού, αφορά δηλαδή την ουσιαστική ιδεολογική αυτονόμηση της άριστε-

ράς απέναντι στο ριζοσπαστικό κίνημα. Η ιδεολογική αυτή αυτονόμηση δεν μπορεί παρά να εκφραστεί στη συγκεκριμένη πολιτική προσέγγιση του ΠΑΣΟΚ.

Η πολιτική προσέγγιση που πραγματοποίησε η αριστερά στο ΠΑΣΟΚ εμφανίστηκε είτε σαν στάση αφορισμού, είτε σα στάση συμβιβασμού. Δεν πρέπει όμως να σταθούμε μόνο σ' αυτές τις στάσεις. Πρέπει παραπέρα να δούμε την οργανική τους σχέση, το γεγονός δηλαδή ότι ο αφορισμός επέφερε το συμβιβασμό. Στο σύνολο των μορφών της, η στάση αυτή στάθηκε παραπέρα εύκολα ενσωματώσιμη απ' την άρχουσα πολιτική —για το μεγαλύτερο τμήμα της αριστεράς— καταδειχνοντας τον αστικό της χαρακτήρα.

Τα φαινόμενα αυτά, εγείροντας και ζητήματα θεωρητικά αλλά και ζητήματα άμεσης πολιτικής πάλης, δε μπορούν να ερμηνευτούν στο πλαίσιο ενός νέου αφορισμού, του αφορισμού των αντικειμενικών όρων. Η εύκολη —αναγκαστική για πολλούς— παραδοχή της απουσίας μαζικού ριζοσπαστικού κινήματος, που έτσι κι αλλιώς καθορίζει αυτές τις εξελίξεις στην αριστερά, ακόμα κι αν ισχύει, αφήνει άθικτο το ζήτημα της κρίσης στις σχετικά αυτόνομες υποκειμενικές της διαστάσεις.

Υποκειμενισμός: Ο κοινός παρανομαστής

Ένα βασικό στοιχείο που διατρέχει τη φυσιογνωμία της ελληνικής αριστεράς στο ιδεολογικό πεδίο, είναι ο υποκειμενισμός. Σ' αυτόν συνοψίζεται και η χαρακτηριστική αδυναμία της αριστεράς να πραγματοποιήσει μια κριτική στο ΠΑΣΟΚ, συνεπή απέναντι στον ίδιο τον εαυτό της. Μέσα απ' αυτόν εξηγείται η αδυναμία της να αρθρώσει μια βιώσιμη πολιτική πρόταση ξεπερνώντας το όριο των αποσπασματικών κι ευκαιριακών επισημάνσεων.

Ο υποκειμενισμός σα διατομική έκφραση του ατομισμού, χαρακτηρίζει τα μεμονωμένα πολιτικά άτομα, τις ομάδες ζύμωσης, τις πολιτικές γκρούπες και τα μεγάλα σχήματα της αριστεράς. Αν δε θέλουμε να περιπέσουμε στη (μεταφυσική) κοινοτυπία να αποδώσουμε την κρίση της αριστεράς στο μικροαστισμό των ατόμων, πρέπει να κατανοήσουμε τον υποκειμενισμό σαν αρνητικό χαρακτηριστικό που μπορεί να πολεμηθεί σχετικά αυτόνομα απ' τον ατομισμό, σα χαρακτηριστικό που μπορεί να αποδυναμωθεί στο πλαίσιο μιας πολιτικής διαδικασίας, αναγκαστικά συγκροτούμενης από ατομικιστικές μονάδες. Μια τέτοια διαδικασία δεν είναι παρά μια διαδικασία πολιτικής ενοποίησης μέσα στην πάλη, που βέβαια δεν έχει καμιά σχέση με τις συγκυριακές ή συναισθηματικές κραυγές περί ενότητας. Σ' αυτή τη διαδικασία ο ατομικός υποκειμενισμός αλλοτριώνεται υπέρ ενός όλο και πιο συλλογικού —κομματικού, διακομματικού κ.λπ.— διαρθρώνοντας τις πολλαπλές πολιτικές παρουσίες σ' ενιαία ταξική δυναμική. Το ζήτημα όμως της πολιτικής ενοποίησης ξεφεύγει απ' αυτό το άρθρο. Αναφερθήκαμε εδώ σ' αυτό, γιατί ο υποκειμενισμός δε μπορεί να κατανοηθεί παρά στην αντιδιαστολή του με τις διαδικασίες ενοποίησης. Και σαν τέτοιος εκφράστηκε πολύ συγκεκριμένα μέσα απ' την αντιφατική πρακτική της αριστεράς.

Τα σχήματα που περιέγραψαν με τη συγκρότηση τους τη μετεμφυλιακή ανασύνταξη της αριστεράς, κυριαρχήθηκαν απ' το πλέγμα της μοναδικότητας. Σε μια χυδαιοποιημένη ερμηνεία του λενινισμού, αναγνώρισε το καθένα στον εαυτό του το ιστορικό επαναστατικό υποκείμενο —ή το έμβρυο του— καταγράφοντας σε μια σειρά διακηρύ-

ξεις και πράξεις την υποκειμενική κρίση της αριστεράς. Η βασική διαδικασία που θα περιέγραφε την ανάπτυξη του κινήματος, αφορούσε έτσι την *αυτοκεντρική υποκειμενική ανάπτυξη*, στην οποία υποτάχθηκε η ιδεολογική προαγωγή, η άρθρωση στρατηγικής, η συγκρότηση συμμαχιών, οι ταχτικές κινήσεις. Η λογική που διαπερνούσε έτσι τη σχέση κάθε χωριστού υποκειμένου της αριστεράς με τα υπόλοιπα, ήταν μια λογική υπονόμησης - με εξαίρεση τα διαλλείματα ταχτικής. Η μονοδιάστατη υποκειμενιστική λογική δε μπορούσε να διακρίνει σ' αυτή την πρακτική, πέρα απ' την υπονόμηση της συγκρότησης του «αντίπαλου» σχήματος, την υπονόμηση της ίδιας της συγκρότησης της αριστεράς. Υπήρχαν όμως και «οι μάζες». Οι «μάζες» είτε σα στοιχεία των μαζικών χώρων είτε σαν κομματικά μέλη, έπρεπε να «απεγκλωβιστούν». Η πολιτική του «απεγκλωβισμού» και της στενοκομματικής παρέμβασης χαρακτήρισε τον κριτικό λόγο της αριστεράς και τη δομική της παρέμβαση στο ριζοσπαστικό κίνημα.

Σαν πιο πρόσφορος χώρος εφαρμογής της πολιτικής του απεγκλωβισμού θεωρήθηκε απ' την αριστερά το ίδιο το ΠΑΣΟΚ. Η μαζική του επιφάνεια και η παντοειδής ρευστότητα του προκαλούσαν την υποκειμενιστική βουλμία της αριστεράς που δε μπόρεσε ποτέ να το κατανοήσει σαν ιστορικό χώρο, όπου διακυβευόνταν σημαντικά η ανάπτυξη του αριστερού κινήματος. Το πρώτο έτσι στοιχείο που ανιχνεύεται μέσα στα αυτοκαταστροφικά πλέγματα της αριστεράς, είναι η λογική του απεγκλωβισμού σαν ουσία της σχέσης της με το ΠΑΣΟΚ.

Για το ΚΚΕ ειδικότερα, το ΠΑΣΟΚ αντιμετώπιστηκε και κάτω από μια δεύτερη λογική. Αυτή της *γέφυρας*. Το ΠΑΣΟΚ θα αποτελούσε στο πεδίο του κινήματος, τη δίοδο των εγκλωβισμένων απ' την αστική τάξη μαζών προς το ΚΚΕ, και στο πεδίο του κράτους, τη δίοδο της «εργατικής τάξης» προς την εξουσία. Αλλά οι πηγές και προεκτάσεις αυτής της λογικής πάνε μακριά. Μπορούμε όμως εδώ να ανακαλύψουμε και τη λογική του ΚΚΕεσ. Κακό το μικροαστικό ΠΑΣΟΚ, καλή η κυβέρνηση του των θεσμικών μεταβολών. Πραγματικά, στο δεύτερο σκέλος, ο υποκειμενισμός του ΚΚΕεσ, δείχνει να ικανοποιείται μέσα απ' το θεσμικό ρεφορμισμό.

Ένα τρίτο στοιχείο του υποκειμενισμού στοιχειοθετήθηκε πάνω στις πιο χειραφετημένες κριτικές. Η κριτική των θέσεων και προσπαθειών των άλλων σχημάτων της αριστεράς - κι αντίστοιχα οι αντιπροτείνουσες «πλατφόρμες»- χαρακτηρίστηκαν στις πιο θετικές περιπτώσεις απ' την έλλειψη κατανόησης των χωριστών υποκαμενικών αναγκών. Οι κριτικές δεν αφορούσαν κριτήρια ανάπτυξης του κινήματος, όπως αυτή περιλάβαινε και τις ειδικές ανάγκες συγκλίνουσας ανάπτυξης κάθε σχήματος - που άλλωστε αγνοούνταν- αλλά αποτελούσαν διαδικασία αντιπαράθεσης του συνόλου των «ημέτερων» ιδεολογημάτων. Αυτό αποτέλεσε και τη μορφή της *υποκειμενιστικής 'ιδεολογικοποιημένης αποπολιτικοποίησης* και χαρακτήρισε τα πιο προχωρημένα στοιχεία της αριστεράς. Στάθηκε και στέκεται παραπέρα σα σημαντικά αρνητικός παράγοντας απέναντι στην ιδεολογοπολιτική ανάπτυξη του ΠΑΣΟΚ (κι έτσι στοιχείο κρίσης της αριστεράς).

Οι παραπάνω πολιτικές και στάσεις, εμπέδωσαν ένα μονιμότερο στοιχείο που καταγραφόταν στο ιδεολογικό παθητικό της αριστεράς, απαραίτητο όμως για να εξασφαλιστεί η αναπαραγωγή αυτών των πολιτικών, να περιφρουρηθεί το υποκειμενικό άβατο και να ικανοποιηθεί η πραγματική και σεβαστή ανάγκη αυτοεπιβεβαίωσης. Το στοιχείο αυτό είναι ο *σνομπισμός* που εκδηλώθηκε ιδιαίτερα απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, για γνωστούς λόγους. Ο αντιπασοκικός σνομπισμός αποπολιτικοποίησε παραπέρα τη

σχέση αριστεράς - ΠΑΣΟΚ, άμβλυνη τη διεισδυτικότητα της κριτικής της θεώρησης, παρότι όξυνε το μονόφθαλμο σκωπτικό της λόγο κι ενοποίησε τον υποκειμενισμό της αριστεράς, αυτονομώντας τον ταυτόχρονα απ' τις μορφές των γεννητριών αναγκών της, καθιστώντας τον δηλαδή μόνιμο στοιχείο της ιδεολογικής κρίσης της αριστεράς. Ο σνομπισμός, τέλος, δε θα μπορούσε παρά να ενισχύσει το συμβιβαστικό κι ηττοπαθή χαρακτήρα του πολιτικού επαναπροσδιορισμού που επιχείρησε ένα τμήμα της αριστεράς απέναντι στο ΠΑΣΟΚ. Γιατί ήρθαν και δυσκολότερες ώρες.

Κάτω απ' τη χιονοστιβάδα του ΠΑΣΟΚ και τη συνολικότερη αστική επίθεση, το αίτημα της αυτοκεντρικής ανάπτυξης των σχημάτων της αριστεράς έγινε αίτημα αυτοκεντρικής επιβίωσης. Στο στόχο της υποκειμενιστικής διάσωσης, συλλογικής ή ατομικής —γιατί οι καινούργιες συνθήκες λίγα περιθώρια άφηναν για συλλογικοποιημένες διασώσεις— επιστρατεύτηκαν καινούργιες εκτιμήσεις. Η εμπειρία ανάχθηκε σε θεωρία, τα σφάλματα της αριστεράς ξαφνικά ανακαλύφθηκαν υποκριτικά - αυτοκριτικά, κατηγορήθηκαν οι αριστεροί σύμμαχοι της δεξιάς, η κυβερνητική πολιτική χειροκροτήθηκε. Αξιοσημείωτο είναι ακόμα, πως η επιχείρηση διάσωσης δεν οδήγησε στο ξανακοίταγμα του ΠΑΣΟΚ αλλά της κυβέρνησης.

Σ' αυτή τη διαδικασία φυγής θυσιάστηκαν σημαντικές υποκειμενικές κατακτήσεις που είχε πραγματικά η αριστερά. Η εγκατάλειψη της ιδεολογίας για την πολιτική (διάβαζε της πάλης για τον ελιγμό), της αυτόνομης πολιτικής για την κυβερνητική πολιτική, της προβληματικής πρωτοπορίας για το χωρίς αγωνία ρόλο του σύμμαχου - οπαδού, σημάδεψαν σημαντικά την εξέλιξη της αριστεράς. Οι φυγάδες επέδειξαν έλλειψη αυτογνωσίας κι άγνοια της προσφοράς τους μέχρι σήμερα. Δεν μπόρεσαν να αξιολογήσουν την ίδια τους την πάλη, απλούστατα γιατί σαν υποκειμενιστές, είναι χειραφέτητοι απέναντι στην ανάγκη της *μερικής υποκειμενικής συμβολής* στο πλαίσιο μιας πολύμορφης προσπάθειας από *συναπαραίτητες* υποκειμενικές προσφορές. Η χειραφέτηση αυτή άλλωστε και μόνο θα καθιστούσε νόμιμο κάθε αγώνα υποκειμενικής ύπαρξης, γιατί αποτελεί το ιδεολογικό στοιχείο που καθοδηγεί την επαγωγή του μερικού στο όλο, που δικαιώνει πραχτικά τις επί μέρους προσπάθειες «εν ονόματι του κινήματος».

Η αριστερά σαν αριστερά του λαϊκού κινήματος

Αν αριστερά ονομάσουμε το φάσμα των πολιτικών δυνάμεων που στρατεύουν την πολιτική τους πράξη στην προοπτική μας κοινωνίας χωρίς τάξεις, μέσω της ταξικής πάλης και της κοινωνικής επανάστασης, τότε έχουμε διαμορφώσει ένα κριτήριο, μια αναφορά κριτικής και αυτοκριτικής δηλαδή, για τον έλεγχο της τρέχουσας πραχτικής και της ταυτότητας της. Αν το ιδεολογικό αυτό κριτήριο συνιστά μιαν αφαίρεση και περιγράφει την ιδεολογική αυτονόμηση σαν χαρακτηριστικό της αριστεράς, η ίδια η αριστερά δε μπορεί παρά να υπάρχει, να πραγματώνεται δηλαδή σαν τέτοια, μέσα στις πολιτικές διαδικασίες. Κι αυτό όχι τόσο με την έννοια ότι στο πολιτικό επίπεδο ισχύει το κριτήριο της πράξης, αλλά κύρια με την έννοια ότι η αριστερά γεννιέται κι αναπαράγεται κάθε στιγμή εκεί μέσα. Αυτό σημαίνει μ' άλλα λόγια πως η αριστερά δε μπορεί να υπάρξει παρά σαν αριστερά πτέρυγα κάποιου πολιτικού κινήματος, σαν ιδεολογικά αυτόνομη πλευρά μιας διαδικασίας πολιτικών ρήξεων. Δεν εννοούμε βέβαια πως η μια

πτέρυγα *κάθε* πολιτικού κινήματος είναι «αριστερά», αλλά ότι η ιδεολογική αυτονόμηση μπορεί να γεννιέται και να επάγεται μόνο στα πλαίσια του υπαρκτού πολιτικού κινήματος.

Αν το διεθνές εργατικό κίνημα αποτελεί διαρκές μητρικό στοιχείο της ελληνικής αριστεράς, διαρκές μητρικό επίσης στοιχείο της αποτελεί το ελληνικό ριζοσπαστικό κίνημα. Χωρίς να εμπλακούμε στις σχέσεις και τις προτεραιότητες ανάμεσα τους, δε θάταν νομίζουμε λάθος η απλούστευση ότι την ελληνική αριστερά αποτελεί το ιδεολογικό αυτονομούμενο τμήμα του λαϊκού κινήματος - με ης αντίστοιχες πολιτικές συνέπειες. Μια τέτοια θεώρηση αναζητάει το ξεπέρασμα της κρίσης της αριστεράς κυρία στις διαδικασίες του μαζικού ριζοσπαστισμού κινήματος και λιγότερο στα ηρη «καταχτημένα, στοιχεία πολιτικής αυτονομίας της αριστεράς. Δεν αναι τυχαία οτι η ανάπτυξη της ελληνικής πολιτικής αριστεράς συντελέστηκε στο πλαίσιο του λαϊκού ριζοσπαστισμού της τελευταίας 15ετίας, ούτε ότι η κρίση της δημιουργήθηκε με την ουσιαστική αποκοπή των αρχικών πολιτικών κρυσταλλωμάτων απ' τον γεννήτορα ριζοσπαστισμό. Γιατί η λογική «άλωσης των μαζών» που υιοθέτησαν σαν κυρία μορφή της σχέσης τους με το κίνημα, οι επαρκείς για το αμάρτημα του υποκαμενισμού αλλά ανεπαρκείς για αυτοκεντρική πολιτική ανάπτυξη σχηματισμοί, αναι στην ουσία λογική αποκοπής.

Το πόσο καταστροφική για την αριστερά στάθηκε η αδυναμία της να προσδιόρεια το αναγκαίο ιστορικά μέτρο της πολιτικής της αυτονόμησης απ' το ριζοσπαστικό κίνημα, υπογραμμίζεται απ' την κρίση εκείνων των τμημάτων της που διέθεταν αυξημένες ιδεολογικές και πολιτικές προϋποθέσεις να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της αριστεράς. Μιλάμε για το κίνημα κομμουνιστικής ανανέωσης που κύρια έκφρασε το ΚΚΕσ. αλλά και κάποιες δυνάμεις του ΚΚΕ και του εξωκοινοβουλευτικού «χώρου». Το ότι ακριβώς η υποκαμενίστικη παράκαμψη του ριζοσπαστικού κινήματος σαν γεννησιουργό παράγοντα της ανάπτυξης της αριστεράς υπήρξε η σημαντικότερη «έξ αριστερών» αιτία της κρίσης, φαίνεται εύκολα μέσα απ' τις σπασμοδικές προσπάθειες της αριστεράς να επανασυνδεθεί μ' αυτό μέσω του ΠΑΣΟΚ. Ο τρόπος επανασύνδεσης βέβαια, αποκάλυπτα και την έλλειψη των αντίστοιχων ιδεολογικών όρων, αλλά και κατάστρεφα τους ήδη καταχτημένους.

Όπως είναι γνωστό, ένα «αριστερό» λάθος, δε διορθώνεται ποτέ μ' ένα «δεξιό» λάθος. Σήμερα ιδιαίτερα, η αριστερά είναι αναγκαία παρά την κρίση της, σαν ιδεολογική αριστερά. Αν οι ιδεολογικές της ελλείψεις είναι μια πηγή της κρίσης της, αναι τεράστιο λάθος η συγκαλυμένη έστω νομιμοποίηση της συνολικής ιδεολογικής της αλλοτρίωσης που επιχαραται για την πολιτική της διάσωση. Η αριστερά σαν αριστερά δε μπορεί να διασωθεί, παρά μόνο να αναπτυχθεί. Όρος είναι η ιδεολογική της προαγωγή ειδικότερα στο ζήτημα της σχέσης της με το ριζοσπαστικό κίνημα. Στη σημερινή συγκυρία, η έλλειψη μιας αναγκαίας αντίληψης για το ριζοσπαστικό κίνημα (και το ΠΑΣΟΚ) και τη σχέση του με την αριστερά, οδηγεί την πλειοψηφία της αριστεράς σε εναγκαλισμούς αυτοκετονίας με την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ. Γιατί όχι μόνο δίνα λαθεμένη διέξοδο στην κρίση της, μην επιτρέποντας να καταχτηθεί μέσα απ' αυτή μια άλλη αντίληψη για το λαϊκό κίνημα, γιατί όχι μόνο πολώνα ένα υπόλοιπο τμήμα της αριστεράς σ' ένα μονόφθαλμο αντι-ΠΑΣΟΚισμό, αλλά και γιατί στο παιχνίδι παίζουν και άλλοι, που μάλιστα συχνά βλέπουν πιο μακριά.

Αντοί οι άλλοι έχουν ήδη κηρύξει τη λήξη της μετεμφυλιακής περιόδου. Η νέα

τους στρατηγική δεν έρχεται σε σύγκρουση με την αριστερά, αν η αριστερά δεν επιθυμεί τη σύγκρουση μαζί τους. Στο πλαίσιο του μεταδιχτατορικού κράτους χωρούν και αξιοποιούνται στην αστική προοπτική, όλες οι αμφισβήτησης που μέχρι τότε χαρακτηρίζαν σαν πραγματική αριστερά την αριστερά.

Δύο λοιπόν στοιχεία μπορούν να συνοψίσουν το ζήτημα της ταυτότητας κι εξέλιξης της αριστεράς:

—Η ιδεολογική της αυτονόμηση άμεσα εκφρασμένη σε μια στάση ρήξης με τις κυρίαρχες αστικές επιλογές, η οποία παράλληλα υπογραμμίζει τη χειραφέτηση της απ' το ψευτοπρόβλημα της πολιτικής επιβίωσης.

—Η αποκατάσταση οργανικής σχέσης με το ριζοσπαστικό κίνημα —μήτρα κι αντικείμενο της— και οι αντίστοιχοι ιδεολογικοί - θεωρητικοί όροι για μια τέτοια θεώρηση του ριζοσπαστικού κινήματος.

Το ΠΑΣΟΚ σαν κίνημα

Η αδυναμία του μεγαλύτερου μέρους της αριστεράς να κατανοήσει και γενικά (ιδεολογικά) και συγκεκριμένα (πολιτικά) το ελληνικό ριζοσπαστικό κίνημα, εκφράζεται στην ανικανότητα της να κατανοήσει το ΠΑΣΟΚ σαν κίνημα. Η φύση του ΠΑΣΟΚ συνδέεται βέβαια και με την ίδια την ιδρυτική του διακήρυξη που το προσδιορίζει σαν κίνημα, αλλά κάθε άλλο παρά καθορίζεται αποκλειστικά ή κύρια απ' αυτή.

Το πρώτο στοιχείο που πρόσδινε στο ΠΑΣΟΚ χαρακτήρα κινήματος είναι ότι περιλαμβάνει στις γραμμές του το μεγαλύτερο μέρος των υπαρκτών επί μέρους στοιχείων —ατομικών υποκειμένων και διαδικασιών— που αποτελούν το ελληνικό ριζοσπαστικό κίνημα. Και δε θα μπορούσε βέβαια παρά να είναι κίνημα το μείζον τμήμα του ριζοσπαστικού κινήματος, παρά τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του.

Το δεύτερο στοιχείο είναι η κοινωνική σύνθεση του ΠΑΣΟΚ. Η κοινωνική σύνθεση του ΠΑΣΟΚ, αντίγραφο των ταξικών αναλογιών και διαστρωματώσεων της ελληνικής κοινωνίας, διαμορφώνει το έδαφος των διαρκών πολιτικών και ιδεολογικών συγκρούσεων που χαρακτηρίζουν το ελληνικό κίνημα στο σύνολο του. Η μονιμότητα, ο χαρακτήρας, η ένταση και έκταση αυτών των εσωτερικών συγκρούσεων, παρέχει και το μέτρο της ανικανότητας του μεγάλου τμήματος της αριστεράς να τις αντιληφθεί πέρα απ' την Παναγούλειο ή Μπουλούκειο διάσταση τους.

Στενά δεμένη με την κοινωνική σύνθεση του ΠΑΣΟΚ είναι η αδυναμία των όποιων παρεμβάσεων να παγιώσουν την αστική ιδεολογία στο εσωτερικό του. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε τα εξής. Το ίδιο το θεσμικό - ιδεολογικό πλαίσιο του ΠΑΣΟΚ δεν εξασφαλίζει —και δε θα μπορούσε να το κάνει— τον αντικαπιταλιστικό χαρακτήρα στην ιδεολογία του. Αυτό που κάνει είναι ότι διαμορφώνει *ορισμένες* στρατηγικές διαστάσεις μιας τέτοιας ιδεολογίας. Η αδυναμία έτσι του ΠΑΣΟΚ να καταστεί «κομμουνιστικό κόμμα» ή ακόμα και «κομμουνιστικό κίνημα», κάθε άλλο παρά αναιρεί το χαρακτήρα του σαν ριζοσπαστικού κινήματος. Το σημαντικό που επισημάνουμε πιο πάνω είναι όμως η εγγενής αντίσταση του στην παγίωση της αστικής ιδεολογίας στο εσωτερικό του. Η αντίσταση αυτή, διαρκής και συγκεκριμένη, αποτελεί ακριβώς μian έκφραση του ριζοσπαστισμού του και πρέπει να αξιολογείται με τελείως διαφορετικούς όρους απ' ότι θα αξιολογούνταν στα πλαίσια μιας οδηγητικής

πρωτοπορίας. Υπάρχει βέβαια η αντίρρηση ότι η αντίσταση αυτή ενσωματώνεται και επικυριαρχείται απ' την αστική ιδεολογία και πολιτική. Είναι το ίδιο σαν να λεμε ότι το ριζοσπαστικό κίνημα εγκλωβίζεται στα πλαίσια κάποιας αστικής πολιτικής. Όσο κι αν αυτό είναι αλήθεια, δεν συνεπάγεται την απουσία κινήματος. Αλλωστε η ύπαρξη κινήματος, τα τρέχοντα όριά του και η όποια αστική χειραγώγηση του αποτελούν συνολικότερο ζήτημα της ελληνικής κοινωνίας, που απαιτεί όχι την αναγνώριση του, αλλά την αντιμετώπιση του.

Προϋπόθεση τού να κατανοηθεί το ΠΑΣΟΚ σαν κίνημα είναι η αναγνώριση και μιας άλλης πραγματικότητας. Η κρυστάλλωση, οργάνωση, ακόμα και ηγεμόνευση της αστικής ιδεολογίας και πολιτικής στο ΠΑΣΟΚ είναι ένα γεγονός. Το γεγονός αυτό χωρίς να αναιρεί τον κινήματικό χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ, χωρίς να ταυτίζει το κίνημα με την κυρίαρχη έκφραση του, χωρίς να μας οδηγεί στη λογική «κίνημα με ηγεμονία αστική ίσον κόμμα αστικό», βάζει απλά την αναγκαιότητα να διαχωρισθεί το αστικό ηγετικό μόρφωμα απ' το σύνολο του ΠΑΣΟΚ. Πέρα απ' τις απλουστεύσεις που περιέχει μια άποψη ότι η κυρίαρχη - νόμιμη έκφραση του ΠΑΣΟΚ αναι αστική, πέρα απ' την αδυναμία διαφόρων αναλύσεων να αναζητήσουν το χαρακτήρα της πολιτικής της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ όχι στις μεμονωμένες της εκφράσεις, αλλά στη συνολική της άρθρωση, η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ στο μέτρο του αστικού της χαρακτήρα αναι μια υπόθεση άλλη από το ΠΑΣΟΚ.

Θα αντιταχθούν ίσως εδώ δύο επιχειρήματα. Ότι το ΠΑΣΟΚ χωρίς την ηγεσία του δε θα υπήρχε, ή ότι θα πάψα να υπάρχει. Όσο κι αν αυτό είναι αλήθεια, δε λυνα το πρόβλημα. Πράγματι, αν χωρίς την ηγεσία του το ΠΑΣΟΚ δε θα υπήρχε σαν τέτοιο, αυτό τί εμποδίζει να αντικρύσουμε την πραγματικότητα της διάστασης ανάμεσα στο ριζοσπαστικό κίνημα ΠΑΣΟΚ και στην πολιτική της ηγεσίας του;

Το δεύτερο επιχειρήμα σχετίζεται με την προοπτική αυτή της διάστασης. Ποια αναι τα όριά της και ποιες οι προοπτικές το ΠΑΣΟΚ να ξεπέρασα τον τωρινό του χαρακτήρα; Για τα όρια της διάστασης αναφερθήκαμε πιο πάνω, επισημαίνοντας ότι η αναζήτηση και υπέρβαση τους αφορούν το ΠΑΣΟΚ με την ίδια έννοια που αφορούν και το σύνολο του ριζοσπαστικού κινήματος. Όσο κι αν η απάντηση μας ξαναβάζει το θεμελιακό ερώτημα, αυτό που κάνα παραπέρα αναι ότι το βάζα χωρίς να εξαρτιέται πια απ' την πλαστογράφηση του ΠΑΣΟΚ σαν αστικού κόμματος (αντί για κίνημα) κι απ' την πλαστή ταύτιση ΠΑΣΟΚ - ηγεσία του.

Οι προοπτικές να ξεπέρασα το ΠΑΣΟΚ τον τωρινό του χαρακτήρα αναι πράγματι μηδενικές στο πλαίσιο του μοναδικού σεναρίου που βλέπα -κι απόρριπτα- η «κομματική» θεώρηση του ΠΑΣΟΚ απ' την αριστερά, στο πλαίσιο δηλαδή της πολιτικής της ηγεσίας του. Η προοπτική υπάρχει σαν εγγενής στο συνολικό ριζοσπαστικό κίνημα, μέσα απ' την επαγωγή των ίδιων των χαρακτηριστικών του, μέσα στην ίδια την πάλη. Αν το ΠΑΣΟΚ σαν κίνημα διαθέτα τέτοια χαρακτηριστικά, αν το ΠΑΣΟΚ δεν είναι ταξικά και πολιτικά έξω απ' τις όποιες καταχτήσας του συνολικού κινήματος, τότε οι προοπτικές του υπάρχουν. Δε θα σταθούμε σ' αυτό το σημείο, παρα για να προλάβουμε μια γνωστή απάντηση. Πράγματι θα μας πουν, στο πλαίσιο της εξέλιξης του ριζοσπαστικού κινήματος οι προοπτικές υπάρχουν, αλλά τότε δε μιλάμε για ΠΑΣΟΚ, μιλάμε για ένα κοινωνικό χώρο που το πρώτο που απαιτείται είναι ο απεγκλωβισμός του. Για τη λογική της αντιμετώπισης του ριζοσπαστικού κινήματος σαν μαζί και χώρου προς άλωση, έχουμε αναφερθεί παραπάνω και οι εξελίξεις έχουν μιλήσα.

Οι διαπιστώσεις όμως ότι τα «κινηματικά» στοιχεία του ΠΑΣΟΚ είναι κυρίαρχα πάνω στα «κομματικά» του χαρακτηριστικά, υπερακοντίζονται απ' την *ανάγκη* να αντιμετωπιστεί το ΠΑΣΟΚ σαν κίνημα. Η ανάγκη αυτή αφορά την εμβρυακή κατάσταση της ελληνικής αριστεράς, και την προώθηση τέτοιων σχέσεων της με τον κοινωνικό - πολιτικό ριζοσπαστισμό, που να τροφοδοτούν την ανάπτυξη της. Αφορά δηλαδή, την πραγματική αναγκαιότητα και δυνατότητα της αριστεράς να αναπτυχθεί στο πλαίσιο μιας γόνιμης κι οργανικής σχέσης με το ριζοσπαστισμό του ΠΑΣΟΚ.

Ένας σημαντικός λόγος που η αριστερά αδυνατεί να κατανοήσει σωστά το ΠΑΣΟΚ είναι ότι γνωρίζει γι' αυτό πολύ λίγα πράγματα. Π.χ. στην «κομματική» θεώρηση της αριστεράς για το ΠΑΣΟΚ σημαντικά συνεισφέρει η άγνοια της. Το ΠΑΣΟΚ δεν είναι ένας μηχανισμός τύπου ΚΚΕ. Η ίδια η κομματική μηχανή, παρά τα εντονότατα και γνησιότατα γραφειοκρατικά της στοιχεία, ούτε μπορεί να ελέγξει τη διαρκή πολιτική κινητικότητα στο εσωτερικό —παρά τις αποπροσανατολισμένες της εκφράσεις— αλλά και η ίδια παρουσιάζει πολύ μεγάλη ρευστότητα. Η άγνοια όμως της αριστεράς σχετικά με το ΠΑΣΟΚ είναι πολύ ευρύτερη. Όπως αναφέραμε παραπάνω, η αριστερά αδυνατεί να αντιληφθεί το εύρος, την ένταση και το χαρακτήρα των εσωτερικών συγκρούσεων. Η εικόνα που έχει γι' αυτό το ζήτημα δεν είναι άλλη απ' την εικόνα που παρουσιάζει η πασοκική ηγεσία και ο αστικός τύπος. Έτσι αποτέλεσε έκπληξη το φαινόμενο της εκπροσώπησης του ΠΑΣΟΚ με δύο συνδυασμούς στις δημοτικές εκλογές σε πολλούς δήμους και κοινότητες, καθώς και η εντυπωσιακή επιτυχία των «ανεπίσημων» συνδυασμών που συγκρούστηκαν με τους «επίσημους» συνδυασμούς του ΠΑΣΟΚ. Αν όμως η έκταση της εσωτερικής πάλης στο ΠΑΣΟΚ σιγά σιγά αποκαλύπτεται, ο χαρακτήρας αυτής της πάλης παραμένει άγνωστος. Η αριστερά παγιδευμένη απ' την επίσημη κι αστική ενημέρωση, αναζητάει το χαρακτήρα αυτών των συγκρούσεων στις δηλώσεις του Εκτελεστικού Γραφείου και των επώνυμων «που θέτουν εαυτόν εκτός κινήματος». Δέσμια ακόμα ενός στατικού τρόπου θεώρησης, αναζητάει το χαρακτήρα της εσωπασοκικής σύγκρουσης στις συχνά αποπροσανατολισμένες αντιδράσεις των διαφωνούντων. Δε μπορεί έτσι να δει ότι στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ διαμορφώνεται μέσα απ' ης σύγκρουσης μια πραγματική αριστερά, που δεν εξαντλεί το ζήτημα της ταυτότητας της σε διακήρυξη για την αναγκαιότητα της κοινωνικής αλλαγής, που δε συμμερίζεται τη μονόφθαλμη λογική του αφορισμού του ΠΑΣΟΚ, αλλά που συγκρούεται καθημερινά και πραχτικά με τις κυρίαρχες αστικές επιλογές, απ' όπου κι αν προέρχονται, στους κοινωνικούς και πολιτικούς χώρους. Η αριστερά αυτή μ' όλες της τις αντιφάσεις και αδυναμίες, οργανικό στοιχείο του ΠΑΣΟΚ και της ευρύτερης αριστεράς ταυτόχρονα, διαμορφώνει ποιοτικά στοιχεία που από μερικές απόψεις ξεπερνούν τα αντίστοιχα της «χρησμένης» αριστεράς. Η τύχη και οι προοπτικές αυτής της αριστεράς δεν είναι παρά η τύχη και οι προοπτικές της ελληνικής αριστεράς συνολικά. Και υποστηρίξαμε ήδη ότι οι προοπτικές της ελληνικής αριστεράς αφορούν την ανάπτυξη κι εξέλιξη του ριζοσπαστικού κινήματος, του ΠΑΣΟΚ συμπεριλαμβανομένου. Η ανάγκη ανάπτυξης κι εξέλιξης του ριζοσπαστικού κινήματος αποτελεί έτσι και την κοινή βάση για την ανάπτυξη ολόκληρης της ελληνικής αριστεράς στο πλαίσιο των ειδικών όρων και διαφοροποιήσεων που χαρακτηρίζουν τα τμήματα της.

Είναι χρήσιμο σ' αυτό το σημείο να επισημανθούν ορισμένα ζητήματα. Το κίνημα της «κομμουνιστικής ανανέωσης» ορίζεται ιστορικά με τους ειδικότερους ιδεολογικούς πολιτικούς και υποκειμενικούς όρους του. Αν ωστόσο το κίνημα της κομμουνι

στικής ανανέωσης αφορά μια ευρύτερη διαδικασία στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας, διάφορες πλευρές του μπορούν να εντοπισθούν στην κίνηση της ευρύτερης αριστεράς μέσα απ' όλα της τα σχήματα, το ΚΚΕεσ., τους εξωκοινοβουλευτικούς, ακόμα και το ΚΚΕ. Στο ευρύτερο αυτό πλαίσιο, το ΠΑΣΟΚ σε επίπεδο διακηρύξεων, κοινωνικής σύνθεσης και πολιτικής κίνησης και προοπτικής, αποτελεί μια σημαντική παράμετρο της εξέλιξης της κομμουνιστικής αριστεράς.

Ένα δεύτερο ζήτημα αφορά την αντίληψη ότι στην εσωτερική παλη του ΠΑΣΟΚ. οι πιο «αριστερές» αντιδράσεις δεν αφορούν παρά την απαίτηση μιας ανέφικτης συνέπειας στις πολιτικές θέσεις και την εσωκομματική δημοκρατία. Η αντίληψη αυτή δε μπορεί να κατανοήσει ότι η διεκδίκηση αυτή, χωρίς να είναι ταχτική, εντάσσεται στη συνολική ιδεολογοπολιτική ανάπτυξη του ΠΑΣΟΚ κι όχι σε κάποια στατική «αποκατάσταση» θέσεων και λειτουργιών. Μια τέτοια αντίληψη συνδέεται με μια πλατφορμιστική λογική αντιμετώπισης των ζητημάτων της πάλης, λογική που ανθεί και στην αριστερά γενικότερα αλλά και στην εσωπασοκική πάλη. Πραγματικά μια λογική που υποβιβάζει το ΠΑΣΟΚ από συνολική πολιτική διαδικασία σε πολιτική πρόταση, ή θα επικεντρώνεται στη διεκδίκηση αποκατάστασης της στρατηγικής του, ή θα το απόρριπτα κατ' αρχή στη βάση της στρατηγικής του πλατφόρμας.

Ένα τελευταίο ζήτημα σχετικό με τη λαθεμένη κατανόηση του ΠΑΣΟΚ είναι η ταύτιση του με την κυβέρνηση και την κυβερνητική πολιτική. Αν η θεώρηση του ΠΑΣΟΚ σαν κινήματος, μέσα απ' τα χαρακτηριστικά της ηγεσίας του είναι ένα λάθος που ανοίγει το δρόμο στον αποπροσανατολισμό της αριστεράς, η ταύτιση του με την κυβέρνηση ολοκληρώνει αυτόν τον αποπροσανατολισμό. Διοχετεύει τα στοιχεία ενότητας αριστεράς - ριζοσπαστισμού στη σχέση αριστεράς - κυβερνητικής πολιτικής και τα στοιχεία ρήξης αριστεράς - κυβερνητικής πολιτικής στη σχέση αριστεράς - ριζοσπαστισμού, ανακυκλώνοντας την κρίση.

Στοιχεία για την έξοδο

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το πρόβλημα της κρίσης της ελληνικής αριστεράς εί να δυσκολότατο. Η κριτική κι αυτοκριτική επανατοποθέτηση της απέναντι στο ΠΑΣΟΚ αποτελεί κεντρικό στοιχείο εξόδου. Μια τέτοια διαδικασία που προϋπόθετα εξελίξεις στις ιδεολογικές, θεωρητικές και πολιτικές ορίζουσες της αριστεράς, δε μπόρα παρά να στηριχθεί αφ' ενός στην πραχτική αντίσταση της απέναντι στον κρατικό λόγο κι αφ' ετέρου στη συγκρότηση λειτουργικών σχέσεων μέσα στην ίδια την αριστερά. Οι λειτουργικές αυτές σχέσης δεν πρέπει και δε μπορούν να συγκροτηθούν αυτόνομα, αλλ' αντίθετα πρέπει να αποτελούν την άλλη όψη των οργανικών σχέσεων που διαμορφώνονται ανάμεσα στις μερικές υποκαμενικές παρέμβασης και τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό.